

كەسايەتى دچيروكىن (ئەنوەر مەمەد تاهەر) پيدا

پ. د. ئەزاد عەبدوللا حاجى، راوئىكارى سەروكىن حەمەتا ھەرىما كوردستانى، ھەرىيا كوردستانا عىراقى
م. ھ. نۆزگەر محمد غفار، پشكا زمانى كوردى، كولىزا پەروەردا بىيات - زانكوييا ھەوك، ھەرىيا كوردستانا عىراقى

پوختە

ئەف قەكۆلینە ل ژىرناف و نیشانیكەسايەتى دچيروكىن (ئەنوەر مەمەد تاهەر) پيدا يە و ھەولادانەكە بو ئاشكەرا كونا چاوانبیا كەسايەتیی دچيروكىن نافېرىدا و قەكۆلینا جورین كەسايەتبان ل دەف وى چ ئەف كەسايەتییە دسەرەكى و لاوەكى، رونكرنا ريكین پيشكيشكرنا كەسايەتیی ب ھەردوو لقین راستەوخو و نەراستەوخو قە، ل دوماھېن قەكۆلینا بابەق كەسايەتیی و تورا پەيوەندىن قەگىرانكى. پشقى ب دوماھېك ھاتنا ئەفنى قەكۆلینى ئەم كەھشتىنە ھندەك ئەنجامان، كرنگرتين ئەنجام پەيوەندىا ھىزىا كەسايەتیی ب رەگەزىن دىن چىروكئەف و زىرەكيا ئىسەرى ژو ھەلزارتانا كەسايەتيا، چ كەسايەتیی سەرەكى بن يان لاوەكى بن و چ شىوہەكى راستەوخو بىت يان ژى نەراستەوخو بن و تا چ رادە ئىسەرى بى سەرەكئەفى و زىرەكە بوہە، دئەقان چىرووكان دا و كرىدانان وان ب كودانى جفاكى كورد قە چ ئەف پەيوەندىە يا رويدانان، جھى جھى يان ژى دەى قە بىت.

پەتفین كلىك: كەسايەتى (سەرەكى و لاوەكى)، سەلجى ئەسەمەرى، گوند.

1. پيشەكى

2.1 كرنكيا قەكۆلینى ھەلزارتانا ئەفنى بابەقى يان ھەر بابەتەكى دى، ئەگەر و ھۆپىن خۆ ھەنە، ئەفجا ئەو ئەگەرىن ئەم پالداين، كو قەكۆلینا خۆ ب گشتى ل سەر (كەسايەتى د چىروكئى) دا و تايەت د چىروكئى (بەرپەرەكى) وندا ژ ژيانناما سەلجى ئەسەمەرى) دا بگەين، ئەو بوو كو كەسايەتى وەكو توخمەكى پيشكەينەرى سەرەكئى د چىركيدا، كو رۆلەكى كرنگ و تايەت و بەرچاف ھەيە، د چىروكا (بەرپەرەكى) وندا ژ ژيانناما سەلجى ئەسەمەرى). ئەف چىروكە ژ لايى (ئەنوەر مەمەد تاهەر) بھە ھاتىبە ئىسەين، ئەف چىروكە باس ل ئىش و نازار و ھەمى تىشتى ئاشكرا و نەئاشكرا د ژيانا مللەتى كورددا دكەت، مەژى دقيا ئەم ئەفنى چىروكئى ب ھەلزارتانا ژ بەركو چىروك ھەمى ئەوان نەخوشى و دەردەسەرىين وەكى كانىەكى ب شىوہەكى سەروشتى دزىن ئەو كرتين د ناخى چىروكئىسىدا ماين ب رىكا چىروكئى دەردئىخت.

كرنگيا چىروكئى د ئەوى چەندىدايە، كو چەند خاوندەفانەك بچونىت تام و چىزەكى ژى وەردگريت. ھەروسا ھزر و ئەقلى خاوندەفانى بچۆفەدگريت. چىروكئىسى كورد بەردەوام ھەول و بزاڤ كرىنە خاوندەفانى بو لايى خۆ بكىشىت و كارتىكرنى ل ھەست و سۆز و ھزرىن ئەوى بگەت.

1.1 ئەگەرىن ھەلزارتانا بابەقى

مە ئەف بابەتە ھەلزارت، ژ بەركو چىروك بەحسنى سەردەمەكى ھەستيارى دىروكا گەلى كورد دكەت، كو كورد كەفتبەونە د تەگافىيەكا گەلەك مەزندا.
دو پشكان بىك دەھىت:
أ. پشكا ئىكى: ژ لايى تىورى بچۆفەدگريت، كو ژ زاراف و چەمك و بىناسەيان بىكدەھىت، دىسان د ناف بۇ كەسايەتییى د چىروكيدا، بىكھات و سەرچاوى كەسان ھەروسا كرنكيا كەسان د چىروكيدا و جۆرىن كەسان، كو بىكدەھىت ژ كەسايەتییىن سەرەكى و لاوەكى.
ب. پشكا دووى: ژ پراكئىزەكنا كەسايەتییى د چىروكئى (بەرپەرەكى) وندا ژ ژيانناما سەلجى ئەسەمەرى) دا، ئەف پشكە بەشەكى سەرەكئە، كو تىدا

بەھسنى ئافكرنا كەسايەتچىيان، ديسان بەھسنى پەيوەندىيا كەسايەتچىيى ب دەم و جە و رويدان)ئىقە دكەت، ل دۆماھىيى ئەنجام و ليستا ژىدەران ھاتىنە دياركن.

2. پشكا ئىكى: كەسايەتى ب رەنگەكى گشتى ژ لايى تىۋرىشە

1.2 چەمك و پىناسەپىن كەسايەتچىيى

كەسايەتى ھەلگىرى پەياما دەقى ئەدەبىيە و دقئىت يى چالاك بىت بۇ بەرەف پىشبرنا چىرۋكى، تاكو چىرۋك ب شىۋەپەكى رىكخستى ب رىقەنجىت و ئارمانج و مەبەستا خۇ بدەستقە بىنىت. ((باشترىن و بەرىناستىن كەسايەتچىيىن درامائى ل جىھائى بىن و جى جولە و لئىن ل سەر دەپى شاتۋىن راۋەستىن، ئەو قەد ب كەسايەتى ناھىتە ل قەلەمدان ھەتا ئەوى دەمى كو ئەو بزاف و چالاك نەب و ب كار و ئەركى خۇ نە رابىن))،(1) كەواتە ل قىرى بۇ مە دياردبىت، كو كەسايەتى و رويدانى پەيوەندىيەكا موكوم ھەپە، ئانكو بى كەسايەتى چىرۋك ناىت، لئىن و ئەركىن كەسايەتچىيى د ناف چىرۋكىدا رىكدىئىخىت.

((پەيقا كەسايەتى (Persona) ژ زمانى لاتىنىيى كەفن ھاتىيە ۋەرگىران، ب رامانا ماسك دەھىت. ل دەف (گرىكى) و (رومانى)پىن كەفن پەيقا ماسك ھاتىيە بكارھىنان ئەقى پەيقى د زمانىن ئەۋرۋوويدا زاراقتىن (Persona)، د زمانى ئىسپاندا(Personaje) ، د زمانى فرەنسيدا (Personallte)، د زمانى ئىنگلىزىدا (Personaje) دەھىتە بكارھىنان، ئەف پەيقە د گەل پەيقا (Character) ھاتىيە بكارھىنان، د زمانى عەرەبىدا (شخصيه) دەھىتە بكارھىنان و د زمانى كوردىدا پەيقا (كەسايەتى و كارەكتەر) بكاردەھىن. ئەف زاراقتە د ھەر زمانەكىدا بۇ ئەوى كەسى دەھىتە بكارھىنان، ئەوى رۋلەكى ل ميانى رىدانىن سەرھاتىيەكى يان چىرۋكەكى دگىزىت))،(2) كەواتە د ناف ھەر مللەتەكىدا زاراقتە بۇ ھاتىيە دانان، ھەمى ئىك واتانە و بۇ مەبەستەكى دەھىتە بكارھىنان.

ب شىۋەپەكى گشتى ئەگەر ئەم بەھسنى كەسايەتچىيى بگەين، ھزرەكا گشتىگر بۇ كەسايەتچىيى بىشكىشكەت و ئەف ھزرە بۇ ھەر كەسايەتچىيەكى و د ھەر دەقەكىدا گشتىگر بىت. ((كەسايەتى چەمكەكى ئەدەبىيى پوختە، بەلكو ئەو ب شىۋەپەكى بىيات يا ب ئەوى ئەركى رىزىمانىقە گرئىدايە، ئەوى د ناف دەقىدا پى رادىبىت، بەلى ئەركى ئەوى بى ئەدەبى ئەوى دەمى دەھىت، دەمى رەخنەگر پىقەرەين رەۋشەنبرى و ئىستاتىكى دەھەلسەنگىنىت))،(3)

كەسايەتى فاكتەرەكى سەرەكىيە چىرۋكئىس ب رىكا ئەوى دىشىت، ((مەرەم و

ھزرىن خۇ دارىژىت و دەرىپىنى ژ ئەوان ھەلوئىست و رىدانان بگەت، ئەۋىن كارىتىكرن ل سەر ئەوى كرىن))،(4) كەواتە ئەو ژىنگەھا چىرۋكئىس تىدا دژىت، كارىتىكرنى لىدكەت و دىبىتە ئەگەر ھزران دابرىژىت و بدەتەف ئەوى كەسى بى بشىت رۋلى خۇ د ناف چىرۋكىدا بگىزىت.

(د ھەمى چىرۋكاندا، كەسايەتى رۋلەكى گرىگ دگىزىت و رويدان ب كەسايەتچىيە د گرئىدايە، ب واتاپەكا دى، ھەر چىرۋكەكا ھونەرى يان نەھونەرى بىت، پىدقىياتى ب ھەبوون و ئامادەبوونا كەسايەتچىيان- گەلەك بى يان كىم بى، ھەپە)،(5) كەواتە د ھەر چىرۋكەكىدا پىدقى ب كەسايەتچىيان ھەپە، چونكى كەسايەتى و رويدان پىقە د گرئىدايە، چىرۋكا ھونەرى ئانكو بىشكەفتىنا شىۋازەكى جوان و زانستى دەھىتە شىسپىن، بى سەرەدەمىيانە، بەلى جۇدايە ژ چىرۋكا نەھونەرى، ئانكو ھەردوو چىرۋكان پىدقى ب كەسايەتچىيان ھەپە.

- (رولان پارت) دىژىت:- بەرھەمەكى رىكخستىيە دىشىت ژ كۆمەكا نىشانان پىكەپىت، ئەۋىن دووبارە دىن، دىبىتە رىكخستىنەكا ب شىيان، يان رىكخستىنەكا ئالۋز و دەمى بچۇقەدگىزىت نىشانىن پىقە گرئىدانى يا پىقە گرئىداى نىن و ئەف گرئىيە يان دووبارە بۇ مە د كەسايەتچىياندا دياردكەت،(6) كەواتە دەربارەى بۇچوونا ئەقى رەخنەگرى دىژىت، كەسايەتى د ناف چىرۋكىدا گرئىيە، ب رىكا كەسايەتى ئەف گرئىيە قەدىت و ژ ئەوى ئالۋزىيى چىرۋك قورتال دىت. ل سالا 1719ز رەخنەگرى فرەنسى (جان باتىتس) (1670- 1742ز) د پەرتوكا خۇدا (انگىباعات تقدىيە)دا گۆتپىيە (دل ب تىب ھەستا خۇيا ئىكسەر و قەبر، دادىيى ل شىنوارىن ھونەرى دكەت، پىشتى ھىنگى ئەقل و ھەقراپوون ھەردوو پىشتىگرىيا دادىيا دلى دكەن، و ھەردوو نەشىن ل پىش دلى بگەش، ژ بەركو ھەستا دلوقانىيى ھۆكارى ئىككىيە و ب ئەقى چەندى ھەر كەسەكى مە ھەپە كو بىرۋچوونىن خۇپىن كەسوكى دەربىرەت و ئەف بىرۋچوونە سودى دگەھىنەتە ھونەرمەندى خودان ھەز و شىيان، كو بگەھىتە گوپىتكى)،(7)

- ھەر دەربارەى ئەقى چەندى، (ھىزىرى جىمىس) دىژىت:- (ئەگەر رويدان كاكلكا چىرۋكى بىت، واتە كەسايەتى كاكلكا رويدانىيە،(8) ل دوپف ئەقى بۇچوونى ئەم دىشپىن بىژىن ئەگەر كەسايەتى نەپىت، رويدان ژى ناىت، ھەرۋەسا ئەگەر رويدان ژى نەپىت، كەسايەتى ژى ناىت يان ھەبوونا

خۇ ئايىت.

- (گرېمالس): ((كەسايەتتيا چىرۈكنى خالا يىنگەھشتنا ھەردوو ئاستىن قەگىران و گوتارىيە، ئافاھىيىن قەگىرانى ب ئەركى رېكخستنا ئەرك و بزافىن كەسايەتتيا د ناف چىرۈكىدا رادىيت)).⁽⁹⁾ ل دوور بۇچوونا ئەفى رەخەنگىرى كۆ كەسايەتى و ئەرك د ناف چىرۈكىدا رايىت.

2.2 تايىمەتەندىيىن كەسايەتتيا

دىاركرنا چەندايەتتيا كاراكرنا رويدانى ژ لايىن لاسايىكرىتقە د چىرۈكىدا، ئەوى چەندى ناگەھىيىت كۆ ل دەرئەقى واقىي ب ئىكجارى نىن يان نابن، چونكى خواندەفان ھەستىدكەت ئەو كەسايەتى د قارەمان- مل ب ملنى ئەويقە د ناف يىللىن ئەوى جفاكى و كەتورىدا، خەبات و تىكوشانى دكەت مادەم كەسايەتى يا ھوسانە

و ل دويف پىشگرىيا مېشكىن ئىسەرىيە، كەواتە ھەندەك رەھەندىن ھەين دىشىن بەرسفا ئەفان ئەركان تا رادەيەكى بەرچاف بەدن:-

أ. رەھەندى نىشئاننى و سايى:- ((ئەف لايەنە و ئاسويە يىن گرئىداى ئەوى ھەزرىكرنا زكاكى يا كەسايەتتيا بۇ نەتەوى خۇ، ئەفجار رەھەندى نەتەوى پتر يى (پەيوەندىدارە ب زمانى و كەلەپورى كەسايەتتياقە)).⁽¹⁰⁾ كەواتە ئەف رەھەندە يىن گرئىدايە ب ھەزا كەسايەتى بۇ نەتەوى خۇ، ئەو كەسە ب رۇلى خۇ رادىيت، داكو كەتورى خۇ و زمانى خۇ بەلاف بكەت، و بگەھىيىتە دەرئەقى سنورىن وەلاق خۇ بۇ ھىزكرن و بەرەلافكرنا ھەستا نەتەوى د ناف جفاكى خۇدا.

ھەروەسا رەھەندى سايى (ھزر و بىرىن ئايدۇلۇژيا كەسايەتتيا قەدگىرىت، د قىرىدا رەفتارىن كەسايەتتيا د ناف دەقىدا ل دويف جۇرى ھزركرنى و ئاراستەيا ئايدۇلۇژيا ئەوى دارىژىت و ھەلويسىتى كەسايەتتيا بەرامبەر رويدان و پىشھاتان دياردكەت).⁽¹¹⁾

ب. رەھەندى جفاكى (كۆمەلايەتى):- ((ئەگەر كەسايەتى د كارى قەگىرانىدا يا رەوشەنبرىيت، يان دەمى ئىسەرى ب ئاوايەكى ئىستاتىكى ئەوى رەوشەنبرىيى د كەسايەتتيا وئىنە دكەن، پىشتى چەندىن گەريان و گورانكارىيان ل دەفەرىن بىانى بيت وەكى (ئەوروپا) خودان مېشك و ھزرەكا قەكرىن، يىگومان بىزاردىيت ژ ئەوى رەوشتا كۆمەل و دورھىلى ئەوى يىن گرئىيى ئەو تىدا دبورىت)).⁽¹²⁾ كەواتە دىشىن بىژىن، ئەو

كەسى رۇلى كەسايەتتيا د ناف چىرۈكىدا دگىرىت، پىدقىيە كەسەكى رەوشەنبرىيت، خواندەفان بيت، داكو پتر ئەو كەسە بىزارنەبىت د ئىك شىوازى شىسىنىدا، چونكى گەلەك شىوازن بكارمىنىت دىن ھزرا خواندەفانى بەرفرەھىيت، ئانكو ئىسەرى رەوشەنبر د گەلەك بوارىن رەوشەنبرىدا كاركرىت، داكو بىشئ رۇلى خۇ بېھىيىت.

ج. ھەروەسا رەھەندى (كۆمەلايەتى):- ((جھى كەسايەتتيا د ناف كۆمەلكەھىدا دەستىشانكەت و روناھىيى دىخىتە سەر پەيوەندىيىن كۆمەلايەتى و بىئاننى قەوارەنى كۆمەلايەتى شروئەدكەت، ژ پەيوەندىكرنى د گەل خىزان، دەوروبەر و ژىنگەھا خۇ و رەفتارىن ئەوان).⁽¹³⁾ كەواتە كەسايەتتيا چىرۈكى، رەنگەدانا پەيوەندى و كرىار و كارىن كەسانە د ناف ئەوى جفاكىدا، ئانكو كەسايەتتيا ئىسەرى، رەنگەدانا جفاكى ئەوى دكەت، وەك ئاوينەكا كۆمەلى، خۇ د ئافا بەرھەمىن ئەدەبىدا دىيىت.

د. رەھەندى ئايىنى:- د ئەفى رەھەندىدا بەھسا ئايىنى دكەت ((جىبەجىكرنا ئەوان ھەستىن قەدەغە و شەھوانى ژ لايىن ئايىنى و جفاكى گرئىقە د كوكا خۇدا، پىشلىكرنەكا ئاشكەرايە بۇ قارەمانەكى لادى و رەوشەنبرى)).⁽¹⁴⁾ دىشىن بىژىن، ئايىن ژى ئىك ژ تايىمەتەندىيىن كەسايەتتيا، ئانكو ئايىن رېگرە كۆ كەسايەتى رۇلى خۇ بگىرىت، چونكى د ھەندەك جفاتاندا، رى نايىتە دان كۆ كەسايەتى رۇلى خۇ بگىرىت، ئىسەرى نەشئ ب ئازادانە رۇلى كەسايەتتيا خويابكەت، كەسايەتى ژى نەشئ ئەركى خۇ يى بەرزە بلندىكەت و ھەزا ئەوى ديارىكەت.

ھ. رەھەندى دەرونى:- ((مروؤف د خەوتىدا مىنا دياردەيەكا بېھوشكەرا سروسىتى بىي دەستكرىن لابلادا ھەر تىشتەكى دقئت ئەنجام ددەت)).⁽¹⁵⁾ دىيت ئەو كەسانىن بۇ كەسايەتتيا دەھىنە دەستىشانكرن ((نەخوشى يان بەدەرەفتار، د شىت بن يان د رىك و پىكبن... ئەفجا رويدان ل دويف ئەفان رەھەندا ژ لايىن كەسايەتتياقە ل گۆرەى چەوانىن د پروسا ھەلسەنگاندىدا، كود بىتە بابەتەكى سەرىخۇ پتر ماوۋى رەنگەدانا ئەفان لايەن مە ئامازە بۇ كرىن دى رۆھنكەت)).⁽¹⁶⁾ كەواتە ھەر چىرۈكئىسەك گەلەك زەھمەتى دبورىيت تاكو ئەوان ھىشى و داخوازىيىن ئەوان بچە بىنىت، ئانكو دەرونى ئەوى كەسى وئىنەبەكەت، دەرون ئىك ژ تايىمەتەندىيىن كەسايەتتيا گەلەك گرنگن.

چ پىندىقى ب ئىنيانا ئەوى نەدبوو، د زوربەيا چىرۆكندا دىيىن، ھىندەك كەسايەتى مىل ب مىلى كەسايەتتىيىن سەرەكىفە رۆلەكى لاوھكى د بەشدا بوونا د رويدانندا دگىرت، سەرەراي ئەقى چەندى كەسايەتتيا لاوھكى رۆلەكى گىرگ، د دەرىئىخستىن و رۆھنكرنا كەسايەتى و ھەلوپىست و ئەدگارنىن كەسايەتتىيىن سەرەكىدا دگىرن)).⁽²⁰⁾ ((كۆ ب كەسايەتتيا كەسايەتتيا و ھەردەم د گوھۇرىيىدا دەھىتە نىاسىن و ژ دۇخەكى دەستپىندەكەت بەرەف تەمامەتتيا، وانا د دۇخەكى دىدا دى تەمام بىت، ھىدى ھىدى دى بەرەف پىش چىت و دى دگەل ھەر رويدانەكا نوى ديار و ئاشكرائىت، ئەف پىششەچوونە دى كەسايەتتىيىن ژى ئافاكەت، ئەوژى ژ ئەنجامى ھەفركيا ئەوى كەسى د گەل ھىندەك كەسپىن دى، يان جفاكى، يان ئەو رويدانىن دكەفە د رىكا ئەويدا)).⁽²¹⁾ كەواتە سەبارەت ئەقى جۆرى كەسايەتتيا، ئەو كەسە ئەوى بەشدارپىن د چىرۆكىدا دكەت و ھەردەم گوھۇرىن ب سەردا دەھىن، چ ژ ئەنجامى مرنى بىت، يان ژى بەرزەبوونى، يان ھەر رويدانەك ب سەردا بىت. دوو كەسايەتى د چىرۆكىدا ھەنە، كەسايەتتيا سەرەكى كۆ گەلەك رويدانان دكەت، كەسايەتتيا لاوھكى كۆ ھىندەك جارا ھەبوونا ئەقى كەسايەتتيا رويداناندا يا فەرە، لى بۇ دەمەكى كىم، ئانكو يا دەمكىيە.

4.2 شىوازىن پىشكىشكرنا كەسايەتتيا

((بۇ پىشكىشكرنا كەسايەتتيا د چىرۆكىدا، شىسەر ب شىوھەكى گىتى پەنايى دەنە بەر چەند رىك و شىوازان، واته شىوازىن پىشكىشكرنا كەسايەتتيا د چىرۆكىدا گەلەك جۇران بۇقەدگىرن، ھەر جۇرەك ژ لايى تىورقە كۆمەكا خاسىيەت و بنەمايىن گىرگ بۇ ھاتىنە دياركرن)).⁽²²⁾ كەواتە ھەلپاردنا شىوازى پىشكىشكرنا كەسايەتتيا دزفرتەفە بۇ ھەز و ئارەزوييا شىسەرى و ئەو خودانى مافىيە د ئەقى چەندىدا، ھىندەك شىسەر ب شىوھەكى ھوپىر كەسايەتتىيىن خۇ وىنە دكەن، لى ھىندەكىن دى ھەر ھىچ ۋەسەفەكا روخسارى نا دەنە كەسايەتتىيىن خۇ، ئەفە ژ لايەكىفە و ژ لايەكى دىشە، ھىندەك شىسەر ب شىوھەكى ئىكسەر كەسايەتتىيىن خۇ پىشكىشكرنا.

1.4.2 شىوازىن راستەوخۇ

((ئەم جۇرە كەسانەمان بە رۆلىكى سەرەكى رادەن، چۈنكە ئەركى ھىزى رووداۋەكان و جولانەۋەي كىشەكانى دەكەۋىتە سەر شانىيان لە فەرەنگى زاراۋەكاندا: كەسى سەرەكى لە ھەر گىرانەۋەي چىرۆكىدا چ شانوۋەگەرى بىت

ھەرەسا ھەر دەربارەي رەھەندىن دەرونى ((چىدىت ئەو كەسانىن دەھىنە دەستپىشكرن، كەسانىن نەخوشى يان بەدەرفتار (غىر اخلاقى)، دىشپىن يان د رىك و پىكېن)).⁽¹⁷⁾ ل دوىف ئەفان ھەر چار رەھەندان ئەم دىشپىن ئىكگرتەكى ديارەكەن، كۆ ھەر رەھەندەكى تايەتمەندىيەكى ددەتە كەسايەتى د ناف چىرۆكىدا، كۆ ھەر رەھەندەكە تاممەكرى رەھەندى دىيە د ناف چىرۆكىدا .

3.2 جۆرىن كەسايەتتيا

جۆرى، كەسايەتتيا ل دوىف ئەركى ئەوى د چىرۆكىدا ((كەسايەتى د ناف دەقى چىرۆكىدا ل دوىف چەندايەتتيا دەركەقتن و رۆل و كارىگەرىيا ئەوان ل سەر رويدان و بەرەف پىششەبرنا ئەفان رويدانان و كارىگەرىيا ئەوان ل سەر كەسايەتتىيىن دەورەبەر دىنە دوو جۆر، واته ب شىوھەكى گىتى كەسايەتتىيىن چىرۆكى ژ لايى ئەركىفە دابەش دىنە سەر دوو جۇران: جۆرى ئىكى كەسايەتتيا سەرەكىيە و جۆرى دىتەر كەسايەتتيا لاوھىيە، ئەف دابەشكرنە زىدەتر د زفرتەفە بۇ كارلىككرنا د نافەرا كەسى و رويداناندا)).⁽¹⁸⁾ كەواتە ھەر چىرۆكەك دى ل سەر دوو ئاستاندا ھىتە دانان، ل سەر ئاستى سەرەكى و لاوھكى، واته رۆلى ئەفان كەسايەتتيا ل دوىف مەبەستا چىرۆكىشى دياردىت، ھەرەسا پەيوەندىيەكا ب ھىز د نافەرا ئەفان ھەردوو جۇرە كەسايەتتيا ھەبە و ھەر ئىك تەۋاكەرىن بى دىيە.

1.3.2 كەسايەتتيا سەرەكى (Protogohist)

مەبەست ژ ئەقى جۆرى، كۆ رۆلەكى سەرەكى و كارىگەر دىنەت، ئانكو ھەر ژ دەستپىكى تا دۇماھىيى رۆلى ئەوى بى ديارە، ((چونكى رامان ژ كەسانىن فەگىرانى، وانا ھزركرنە ژ بۇ برىشەچوونا چەوانىيا بەرەھەمچىنانا سىمانتىكى، ئەو ژى ژ بۇ بەرجەستەكرنا دولىزمى (دەم و جە)، د ناف رويداناندا)).⁽¹⁹⁾ كەواتە د ناف چىرۆكىدا دوو كەس ھەنە، كەسى سەرەكى ئەو كەسە كۆ رۆلى ئەوى ھەر ژ دەستپىكى تا دوماھىيى دەمىنەت و ناھىتە گوھۇرىن، د گەل ھەمى رەگەزىن چىرۆكىدا بەردەوامە، ئانكو قارەمانى چىرۆكى خويادىت.

2.3.2 كەسايەتتيا لاوھكى

((چىرۆكىش كەسايەتتيا لاوھكى ۋەكى يارىدەدەرەكى دىنەت، دا ب رىكا ئەوى رويدانان پىكفە گرىدەت و ب دۇماھىك بىنەت، لى ئەفە ئەوى چەندى ناگەھىنەت، كۆ كەسايەتتيا لاوھكى نەيا كارىگەرە، چونكى ئەگەر يا كارىگەر نەبايە،

يان رومان بىت، لەوانەيە پالەوان بىت يان نا، چونكە تەوهرى سەرەككەيە لە گىزاوگاندا))،⁽²³⁾ كەواتە د هەر چىرۆكە كىندا شىوازى پيشكيشكرنا راستەوخۇ، ئانكو سەرەكى گەلەكى گرنگە د ناف چىرۆكيدا، چونكى هەمى ئارپشە ل سەر ملين ئەوى كەسىنە، دڤىت ئەو بىن ب هيزبىت و خودان شىيان بىت، داكو رۇلى خۇ د ئافاكرنا كەسايەتپىندا بگىرىت.

2.4.2 شىوازى نەراستەوخۇ

د ئەفى شىوازىدا شىسەر دەرڤەتە ددەتە كەسايەتپىن، داكو دەررېنى ژ هزر و بىر و ئارەزو و هەزىن خۇ بكت و راستىيا خۇ بۇ مە ئاشكرنا بكت. ((د شىوازى نەراستەوخۇدا شىسەر ماندى ناىت، چونكى ئەو كاري دوزينا ئەنجامان و رۇهنگرنا ساخايتىن گرېداى كەسايەتپىن، بۇ خواندەفانى دھىلىت، چ ب رېكا رويدانين كەسايەتق تىدا بەشدار، يان ب رېكا نېرنا ئەوى بۇ كەسايەتپىن دىتر)).⁽²⁴⁾ كەواتە ئەف شىوازە شىوازەكى نەراستەوخۇيە، ئانكو شىسەر رېزى ل بىر و بۇچوونين كەسايەتق دگريت. هەرەسا د قېرىندا شىسەر دى هەندەك كودا بۇ خواندەفانى هىلىت، داكو ئەو ب شىوہەيەكى نەراستەوخۇ لى بگىرىت. خواندەفانى هەمى پېزانين ل سەر نافەرۇكا كەسايەتپىن نېن، هەرەسا دەمى شىسەر رېكى ددەتە خواندەفانى كو ئەو ب خۇ دادوهرېي ل سەر كەسايەتپىن بكت، ب ئەفى چەندى شىسەر ماندى ناىت.

3. پشكا دووى: پراكىزەكرنا كەسايەتپىن د چىرۇكا (بەرەكەتى وندا ژ ژانناما سەلېمى ئەسەرى)

ئەف فەكولنە لدور پىنج چىروكان هاتىە ئە نجامدان كو پىن (ئەنوەر محمد تاھر)بىنە و هەر چىرۆكەكى بويە را خو يا تايە ت هەيە ناف و نيشان و بويەرىن چىروكان ئەڤىن خوارنەك:-

● ماموستا: بويەرا چىروكا ماموستاى فەدگەرپتە فە لدور هەستى ماموستاى دەمى بىنىت بەرە مى وى ل جھىن بلندا ديار دىن وشانازىن ب خويەت بە لى زلايە كنى دى فە گەلەك تىكدچىت و نەخوش بىت چونكى قوتايىن وى گەلەك زەحمەت بوون بۇ وەرگرنا تشتاو چىن جارا نەدڤيان پيش كەفن لەوا تشتەكى سەر بوو بۇ وى

● (ئەحمونى پوليس) ئەف چىرۆكە فەدگەرپتە فە بۇ سەردەمى بەحسايە ئەحمونى پوليس سەردەمى بەحسايە ئەف كەسى هە هەى و نەى بخوداىت هەمى خەلك وەسا ژى ترسيان هەتا وى دەرچى كەسى

نەدووتريا دەرکەڤىت ژبەر هەندى هەتا زاروك دەمى شەف نە ئىستىن دا داىك بىژنى دى حمونى پوليس هىتە تە بەلى پشتى خەلك رابويە سەر خۇ و سەرهلان كرى ئەف كەسە بۇ لىبوك دەستى خەلكى دا خەلكى ژى تولين خۇ ژ وان فە كرن

● چىروكا (ئەوى ژ دووزەخى فەگەرياي) ئەف بويەره فەدگەرپتە فە بۇ جىنوسايتكرنا كوردان دى سالين بەرى سەرهلاننى دوژمىن كوردان رابون ويزان كرنا گوند و باژىرىن كوردان، و ب هزاران كەس ژئەفى گەلى چ زاروك وژن و زەلام ودان عمر هەمى بىكفە كرنە گورى دا و گورىن كوم دروست كرن ژئەفى گەلى، چ دل دىسنگى وان كەسا دا نەبون، لەورا ئەف كەسى دناف وى دووزەخى دا فەگەرياي بەحسى وى روى دكر.

● (فېستەفالا مرى) ئەف بويەره فەدگەرپتە فە زولم وزوردارىا سەرى گەلى كورد وەك فېستەفالهكى بۇ وان لىهاتىيە ژبەر هەندى چىروك شىس قىايە بويەركا راستەوخۇيا دوژمنا فەگەهيزىت ئەو ژى كرىارا سىدارەدانا دل سوزين نەتەوئى كورد هاتبوو ئەنجامدان كو ئەو ژى بىتە ئەگەرى رەنگەفەدانا نەڤيانا وان بۇ گەلى كورد دوى سەردەمى دا، دىسان چىروكا ب (بەرەكەتى وندا ژ ژانناما سەلېمى ئەسەرى) ئەف بويەره فەدگەرپتە فە بۇ كەسايەتپىن پىشمەرگا دوى سەردەمى دا سەر دەمى تارىكى يان نەخوشى يان كافلكرن يان هەرنافەكى ويرانكەر بۇ كورستانى دھىتە دانان كەسەكە نافتى وى سەلېمە پىشمەرگەبە كاري وى بەرەڤانين ژى كوردستانى دكەت ئەفى كەسى گەلەك پىشمەرگە مەشق داينە ژبۇ بەرگىركنى، زاروكىن وى وەكى هەمى كەسەن دى دەرەدەرېنېون دەوروبەرىن كوردستانا روژەلات ئەف كەسە بەرگىرى كوردستانى كر و جى ژى زاروكىن خۇ نەدزانى گەلەك زاروكىن خو دگەريا بەلى پا چى ژوان نەدزانى بەلى ئەو هە رىن بەردەوام بۇ ژبۇ بەرگىركنى و بارستنا گەلى خۇ، كوردستان د دل وجانى خودا پاراست وەردەم خەون وڤيانا كوردستانى هزاويدا بوو.

1.3 كەسايەتى و تورا پەيوەندىيىن فەگىرانكى

((كەسايەتى ئىك ژ پىكھاتىن سەرەككە د دەقى فەگىراندىا و ژ پىكھاتىن دى پىين دەقى ناھىتتە جۇداكرن، چونكى ئەو تورا پەيوەندىيىن تەواو و بنەرەتە، هەرەسا هەر بەشەك ژ ئەڤى تۇرى تەواوكەرى بەشى دىيە، هەر كەم و كورپىيەكە دكەڤىتە

د ئىك ژ ئەفان بەشاند، دى ب شىوئەيەكى نەرنى ل سەر ھەمىي رەنگەدەت. كەسايەتى وەك بەشەكى گىرگ، ھەر دقەت ئەو كارلىككەرنى ل گەل يىنكەتەين دى يىن دەقى بکەت، وەك: پىدان، دەم و جە، يان ھەر يىنكەتەكى دى يى دەقى و بەشدارىيى د ئافكارن و يىنكىنانا ئەويدا دكەت)).⁽²⁵⁾ كەواتە كەسايەتى د تورا پەيوەندىيىن فەگىرانىدا، چەند يىنكەتەيان بۇقەدەگىت و ئىك كارتيكەرنى ل سەر يادى دكەت، ئانكو كەسايەتى د گەل دەمى و جەي و رويدانى كارتيكەرنى يا ھەي و ئىك تاممەكەرنى يادىيە.

1.1.3 كەسايەتتيا سەرەكى

((سەلويى ئەحمەدى) كۆ ھەتا بەرى دوو ساللا ژ روينشتى مەزنتىن كىنا وى فەلسەفى، ل بن دەستى من وى (ختم و جارى) كرى، نەبەس ئەفە كۆرى ماكرى، ئەف دەرس و دەورەت ھەمى من داينى و بۇ خاندىن و كەتتە بەحس و فەكولەين و فەكيشانا وان ھزر و بىرا، چەند ل دەرفەمى وەلاتى من خاندى ژوان خوليت تايەت ل خاندنگەها جزى، ھەمى وەك دەرسا مەلای من بۇ وەرگىران و شروفەدەرن، ھەمى شاگردا چاف پى رانەدبوون ئۆ حسودى پى دەر، كۆ دى يىتە (خەلىفە) و جىگرى من ھەتا پىشتى مرنا من، دى وان بۇچونىت، من زىدەكرىن دى كەتە پەراويز و دەھەن بۇ وان كىنا)).⁽²⁶⁾ كەواتە شىسەرى ھەولايە، كۆ ئەقى كەسى ب كەسەكى قارەمان دانىت، كۆ ئەو ژى سەلويى ئەحمەدىيە، كۆ قوتايەك بوو ل بن دەستى ماموستايەكى، كۆ ئەو ژ ماموستايى خۇ زىرەكتر د فەلسەفیدا دەردكەفیت .

((پەلەوانى سەر رستى دى لەيزىت و دى ل سەر رستى ھىت و چىت و ناكەفیت. ھەمى مانە مەندەھوش، ئەو وىنە دەھىتە پىش چافا، چەوا دى ل سەر رستى چىت و ناكەفیت، مەژىن وان يى بچويك ئەف گۆتە وەرەگرت، ھەچكو (دەحوى) ئەفە زانى، دا پىتر فى وىنەى زىندى بکەت يىختە دەھرا واندا)).⁽²⁷⁾ كەواتە پەلەوان د ئەوى سەردەمىدا دايە دياركرن، كۆ ئەفە كەسەكە ب رۆلەكى ب ترس رادىيت، چونكى ئەف رويدانە سىدارەدانە، نەكو قىستەقالە، بەلى ژ بەر ترسى نەشايەنە ئافى سىدارەدانى يىن.

((وى رۆژى من زانى ئەز چەند يى ئاغىشىم د ھلژارتنا خۇدا، ئەف (سەعوپە) نەبەس نايىتە ئەقى من دقيا، بەلكو دى يىتە دەرد و ەلات ل سەر دلنى من، من زانى ئەفە نەيى ھندى يە كۆ پىشەرەوا مللەتا بکەت، بەلكو يى ھندى يە كارەكى پرسگەھى بدەنى يان ژ فەمايىت بارەگای يىتە ھزمارتن)).⁽²⁸⁾

شىسەر دەتە دياركرن، كۆ رۆلى ماموستاي د ئافكارنا ئەقى كەسيدا گەلەكا گىرگ بوو، ئەوى گەلەك دقيا ئەقى كەسى بکەتە رىيەرەك، بەلى پا د ھزرەت خۇدا دياركرن، كۆ دى يىتە دەرد بۇ ئەوى كەسى.

((ھەي سەلیم پا تەژى خۇلوت مەشق كرى يىت فەكرىن، خودى دزانىت ئەفە سەرى ھندە سالانە تۆپ ل فان چيا و گر و نەھالا و ب تەنشت مە دكەفن، ھەمى ئەو تۆپچىنە ئەفیت ل بەر دەستى تە رابووين)).⁽²⁹⁾ كەواتە چىرۆك شىس ھەولەدەت ھندەك كەسان د چىرۆكىدا بدەتە دياركرن و بکەتە قارەمانى چىرۆكى، د قىریدا قارەمانى چىرۆكى (سەلیمە)، كۆ كەسايەتتيا بەلكىش دەتە دياركرن، ئەف كەسە د ئەوى سەردەمىدا كەسەك بوو گەلەك خەبات يا كرى، كۆ خەباتا ئەوى مەشق كرنا يىشمەرگەھىن خوين گەرم بوويە.

((سەلیم ئەسەرى پىشتى ل ھەمى ئوردىگايىن ەجەما زفرى و گەرياي، دوو مالين كوردا ژى ھەبن، دا سەرى خۇ كەتە تىقە، ئوردىگايى دويماھىيى كره مەزنگەها خو، ئوردىگايەكى سىم كرى و دوير باژىر چادەرك ل نىزىك دەرگەھى ئوردىگايى بدەست كەت)).⁽³⁰⁾ كەواتە ئەنەور محەمد تاھرى دقيا رۆلى سەلیم ئەسەرى بدەتە دياركرن، كۆ سەرەراى ھندى كۆ يىشمەرگە بوويە، ئەو وەك بابەك ل زارۆيىن خۇ گەريايە، داكو زارۆيىن خۇ بىنىت ل ھەمى ئوردىگايى دگەريا، چونكى خەلك ھەمى ئاوارە بوو، ھەمى كورد ئاوارەى سورى و ئىران و... بوون.

((سەلیم ئەسەرى قوتابخانا ل باژىرى خو بدويماھى ھبنا و داخ اندنا ەسكەرى بەردەوامىيى بدەق، ھەكە چەند ئەگەرەت ئابورى ژى ھەبن، بەلى دگوتن گەلوانى وى يى ئەفسەرىن و دەرجەدارانە)).⁽³¹⁾ كەواتە چىرۆكشېسى دياركرىيە سەلیم كەسەكى سەرەكىيە د چىرۆكىدا، لەورا دقەت كارى ئەقى كەسى زانبنە، كۆ ئەوژى گەنجىن كوردان فىرى وەلات پارىزىيى دكەن داكو پاشەرۆژى وەلاتى خو بپارىزن.

((سەلیم ئەسەرى رەنگەكى ئەفسانەى وەرگرتبوو، ل ھاتن وچون ول رابىن و روينشتنا وەك مروفەكى خەيالى و فانتازى دەھاتە پىش چافان، نەبەس ھەميا ب فى چافى سەح دكرى ئەلبەت كەلەكا ئەف دېتە ل پىش چافا بوو تىشتەكى پىراوھەرى و يەقىنەكا نەگور پى ھەبوو، نەمازە ئەف لاو وو گەنجىت ھەوا كوردايەتې و كوردپەرورەرىن مەژىن وان داگىركرى وەك دەرويشىت خەلوھەتا سەرەت خۇ دەھزانەن چ بەلگە و دەلىل يى نەفیت كا شىخ ورىيەرى وان

مه، وللا تو دئی ژنیت مه دهیه شوی ب فان سستايش و تهویکا. ههمی ینکفه دا بهردنه کهنئی)).⁽³⁶⁾ واته چیرۆکنفیس هوسا هندهک کهسان ددهته دیارکرن، کو (هموینی عوزیری) کهسهکه، کو ئەوی ژی د ناف چیرۆکیدا رۆلهکی چویک گزیایه. ئەو کهسه کهلهک ین ترانهکه بوو، ئەوی دقیا هندهک کهیفی بو ئەوان قارمانان چیکهت، چونکی پهریشان بیوون د ئەوان شهراندا و د سهر ئەوان نهخوشیارا، زارۆکین ئەوان ژی د بهرزهنه و نزانن ل کیهنه.

((ئی باشه (ششان) ته ئەف کتینه ههمی خاندن چ زوی وه دیاره تو کهلهک حهر ژئی دکهی؟ ئەو کور ههر شهرمین و ین دهنگ ما و نه ناخفت، دوپهاهی گوتی: ماموستا ب راستی ته دفتیت ئەز چ تی ناگههم ههر ئیکی من هندهک ژئی خاندن و سهری من پی ئیشا، بهلی من ژئی فهم نهکر)).⁽³⁷⁾ د قیریدا (ششان) ب کهسهکی هاریکار د چیرۆکیدا دایه دیارکرن، کو ههر قوتابین ماموستای بوویه، کو ئەوی چ ژ فلهسفا ماموستای خۆ نه دگهشت.

((نهو عهیشی کهتیه بهراهیا زارۆکیت خۆ قهستا مال بابا خۆ ل باژیری کریه و تهنا و تهسهر دژیت یان قهستا مالا براهیکی خۆ کریه)).⁽³⁸⁾ کهواته ئەف کهسه ئانکو (عهیشی) ههفتینا ئەفی قارمانی بوویه و کهلهک دلئی ئەوی ب زارۆکین ئەوی و ب ههفتینی ئەویته بوویه. ئەفی کسی زانی کا ئەو نوکه د چ نهخوشی دابنه، بهلی ژ بو کو برینن خۆ دهرمان بکهت، هزر و خهپال بو خۆ دروستدکرن.

((چهندها جارا دا سۆحهت و گوتهیت قاسم ئەفندی فهگیریت، وهک فهرمودیت مروفهکی زانا و چاکی خودی و کهسهکی پیرۆزیت، کو دگوت: زانایهکی ین بهفل بوو، بهلی ما ژ سیاسهتهدار و دهستهلاتا ین دویربوو، زور دگوت بهلی دهنگ و نامۆزگاریت وی ل ناف وی گیهلشوک و هات و هاوار و گازی نهفاما و درویشمیت مزایهداتا بهرز بوون، کهسی پوولهک ین نهدا و ، ئەو ژی ههمیشه ل ناف کتینیت دیرۆک و فلهسفی و شیسینی ین مژویل بوو)).⁽³⁹⁾ کهواته د قیریدا چیرۆکنفیس ههولدهت هندهک کهسانین دی بکهته د ناف چیرۆکیدا، کو ئەف کهسه ین دویر بوو ژ سیاسهتی و خۆ ژ کیشیت ین رامان دویر دئیکست، ب تتی کارئی ئەوی ئەو بوو کو مفایهکی بگههینته کهسانین ل دهف خۆ، ئەوژی داکو عهقلی ئەوان ب هندهک تشتین دیشه مژویل کهت.

((ئەفسهههکی بلن گوین دکره گازی و فهلمان دا عهسکهرا خۆ ناماده بکهن)).⁽⁴⁰⁾ دهمی ئەفی کهسی فهلمان دای، کو ههمی عهسکهر د ناماده بن بو

چهندي راسته))⁽³²⁾، چیرۆکنفیس وهسا بهحسی وی سهردهمی و رویدانی کهت کو وهکی فانتازئی هاته بئش چافین وی خۆ ئەگه چهند دهزمیتر ژی شهر نهبوو دا هینته خهپالا و بهرجافین وان بهلی ئیراده و باوهری وان ئەو هیلانه سهر پین وان وان باوهری ههبو دئی روزهک هیت دئی نازاد وسهربهست بپن.

2.1.3 کهسایهتیا لوهکی

((ههر د هزر و بیرید خودا چۆ، بهری چل و ئیک سالا بوو دهمی رینا وی کهتیه تاخی ماقویلا دا بچیته تهپانی، چ چهرخ و فهلهکا ئەو پالدا، ئوچ ریکهفت بوو وی (حوسینی) ههف پۆلی خۆ دیتی و دا بئزیتی: سهیدانی میژووی یا گوتی یندیه ئەم ژی بهشدارین دوی پيشاندانا دژی حکومهتی دهیته کړن بکهین)).⁽³³⁾ د قیریدا دهیته دیارکرن، کو بهری چل و ئیک سالا د گهل ههفالی خۆ (حوسینی) دهرکهفتن، دا یاریا تهپانی بکهت، ئەو د تاخهکیدا بوون ئەوی سهردهمی، بهلی تاخهکی نه گوند بوو و نه باژیر بوو بهلی کهلهک تاخهکی جفاکی (شهعی) بوو.

((بینه سهرهاتیا وی کهلهک یا دریه، ئەف هوله یا پری سیخوره پی نهفتیت کو ئەم ل ژیر چافدیرینه، ئەوژی وهکی مهیه.. زیده ل دویف نهچه، سهبر بکه دئی ژ دهرقه ل جهمکی نهپنی و رویشتهکا ب تتی دئی ئیک و دو بینن دا بزانی چ هاتیه سهری ملهتی مه)).⁽³⁴⁾ کهواته د قیریدا چیرۆکنفیس ههولدهت کو کهسهکی بدهته دیارکرن، کو کهسهکی لوهکییه وهکی دپزیتی بینه ئەو ژی وهکی مهیه ین د بن چافدیرینه، چونکی د ئەوی سهردهمیدا سیاسهت یا ئالوز بوو. چیرۆکنفیس دایه دیارکرن، کو ئەوی سهردهمی ههمی جه نهیت ناخفتینه، تایهت ین ناخفتنا ئەوی کهسی، کو دا بهحسی ئەوی سهردهمی سیاسی کهت. ((جارهکی وی ئەو دار داوهشاندە ناف ملیت عهلوینی سافی، ین ناف وی دیتین دزانیت، ئەو مروفه حور کافره، هندی سهری دهرزین ژی دلوفانی ددلی ویدا نینه. سافا دایکا عهلوئی، سیند دхарن کو وی دهه رۆژا ههفیر و رۆن بو دانا ناف ملیت وی تا ئەو وهپماندن هاتیه خوارن، ئەو ین گۆنهکی ین باب نهشیا بهنا خۆ هلکیشیت)).⁽³⁵⁾ کهواته د ئەفی چیرۆکیدا، ئەفان کهسان ددهته دیارکرن، کو ئەموی پۆلیس د گهل ههمی کهسان کهلهک ین زالم بوو، کو ئەفه د ئەوی سهردهمیدا بوو دهمی کورد د بن دهست بوون، کو چ نازادی نهبوو.

((هموینی عوزیری چونکی مروفهکی ناخفتن خۆش و ترانهکه بوو، ناخفتنا نهگوتنی ل فهرهنگا ویدا نهبوو. ب کهنی دگوتی: بهلی یارو زلکا بده بن سمیلیت

كۆزتا ئەوان، يان بن ئاخكرنا ئەوان، ئەوى دزانى ئەفە نە بريارەكا راست و دروستە، بەلى چ بكتە فرمان بوو.

((مام بەس فى زەحمەتى بكتىشە، دى جارەكى كەفە دەستى دوزمنا، چونكى ئەفە سى چار جارە تۆ هاتى مە يا زانى كا دوزمىن دى چكەت؟ ئەو پىرەمىر ما و سەرى خۆ هزانەد و، چاقىت وى هەما دياردەن، ل بن بروى رىبا هەر ل سەلىپى ئەسەرى نىرى و، كەفا گوبالى گرت و جوحى و چاقىت وى فەدىن و دادئىخىت، سەلىپى ئەسەرى زانى كو چرىسك زى دچن و هەما ئەو مابوو كەفا گوبالى خۆ هلكرىت و داوشىنتى)).⁽⁴¹⁾ كەواتە د ئەوى سەردەمىدا، هەندەك كەس هەبوون، كو دەنگ و باسەن هەمى جھا بۆ پىشمەرگەى دېرن، د ئەوى دەمىدا سەلىپى بۆ باشىبا ئەوى ئەو گوتتە گوتى، چونكى د ئەوى سەردەمىدا ئەگەر كەسەك كەفبا دەستىن دوزمىنى، يا ئەوى دچوو و گەلەك ئەشكەنجەددا و هەتا دۆماھىپى دكۆزت.

ھەلۋى زولفى، دگوتن قارمانەكى ب ناف و دەنگ بوو ل چەند شەرا برىندار دبوو و ساخ دبوو، ناقى وى كېبوو كىكا حەفت روح، بەلى برىنا وى يا جارا دوپماھىپى، سەچا هەستى گرتوو و رانىت وى ھەرشاندبوون، نەچاردبوو گولتا ھەلگىرت)).⁽⁴²⁾ كەواتە بەحسا ھەلۋى زولفى د چىرۆكىدا ھاتىبە كرن، د ئەوى سەردەمى نەخوشدا، ئەفى كەسى گەلەك نەخوشى و دەردەسەرى و بەلا دىتەنە، ھەتا چەند جارن برىنداربوو، بەلى كەسەكى ھوسا قارمان و ب ھىز دەست ژ شۆرەشا خۆ بەرنەدايە، ھەتا ئەفى دەمى ژى.

((بەلى ئەو برادەرى ئەف ھەفدىتە ب ئەركى خۆ دانای، ئەو دزانىت چەند بى شارازا و نېنى قەشېرە)).⁽⁴³⁾ چىرۆك ئىسى وەسا دەتە دياركرن، ئەو كەسى ژى وى كارەساقى قەگەرىي گەلەك ژ وان دېمەنان ترساي و نەدوئىر يا بېزىت كا جى ب سەرى وى ھاتىبە.

((برانى وى بى مەزن ەك باب و سەمىان بوو بۆ وان ھەمى دەما ل پىش چاقىت وى جھى رىزەكا تايەت بوو، ەك نموونا پايە بەرزى و رەوشت چاكى و ژ دل ھەباند. جارەكى ھەچكو ئەحموئى پولىس لى ب ھىجەت بوو ب غار ھاتى و تەل و ترش لى كزە ھاوار گوتى بوچى دوكان خۆ ناگرى بەلى ھىش دەمژمىرەك مابوو بۆ ((مەن ئەلئە جەولنى)) لى ئەحموئى پولىس دقيا تولا وى روژى قەكەت، دەمى حوسىنى براى وى گوتى ئەم چ تىشتا ب قەر و دەمى نافرۆشىن)).⁽⁴⁴⁾ ھندى بەحسى نەخوشىن كوردان بكم ھىشتا كىمە ھندى ئەف كەسە

كەسەكى دل رەق بوو وكەسەكى زولم ل خەلكى دكر لەورا خۆ خولەكەكى نەدھىلا خەلك بەنا خودەن ژبەر زولم وزوردانى.

((خوشىەكا پر ترس ب سەر لەشى مە ھەمىا دا چۆخەسوئى پىركى ھەر دوكا دكرن ومە دگوت نامىن دەستىت مە لەرزىن ھەكە ئەحموئى پولىس ل سەر فى پلانا مە ھلبوو؟ دى حەفت بابا ھىتە پىش چاقىت مە ھەر چەندە خوشىەكا ب ترس بوو بەلى ل سەر دلنى مە بوو مەرھەم و ئوخەبەكا خوش جانى مە دگرت، مەھوسا ل خەون خەيالا ھزر دكر كو ئزرائىل دى چىت دەست حەفكا وى دانىت نابەردەت تا ئەحموى رەق دكەت. سىپىدى دى كەلخى وى مىنىت و كەس ناقەشېرىت)).⁽⁴⁵⁾ چىرۆك ئىسى دقيا شىوازەكى دانىتە بەرچاقىن خاندەفانان وى دەمى دا چى ژى خەلكى نەھات تى دوى دوعا ل وان كەسا بكن بىن بوينە ئەگەرى نەخوشىپى بۆ وان لەوا ھندى بى گونەھ بون وان ژبلى دوعايا چى دى دەستى وان دا نە بون چونكى ھەمى دەوروبەرا پىشتا خۆ دا بۆ كوردان كەسى خۆ لى نەكرە خودان ھەتا فى دەمى ژى دوزمىنىتا كوردان ھىزىشت دژوار كەتە كوردان داکو كوردان ژناقەبن بەلى كەسى دېرى دا نەشىايە كوردان ژناقەبت ھەتا فى دەمى ژى.

((نوكە كابانبا وى (عەشىپى) دەھىتە ھزرا وى كۆزەك بوو قەت جارەكى نەفىا ل پىش چاقىت زاروكىت خۆ دياركەت كو دترسىت چونكى دزانىت دى ئەنجامى وى زور خراب بىت ئەفجا دقيا خۆ ھوسا دياركەت كو ترسى رى ل گىان و دلنى وى دا نىنە)).⁽⁴⁶⁾ راستە پىشمەرگە ەولات پاراست بەلى ژنا كورد رولەكى كارىگەر ھەبوو بو ھەفژىنىت خو ھەردەم پالپشتىا وان كر و چى جارا نەدقيا خۆ خەمگىن خۆ دياركەت ژبەر زاروكىن خۆ.

دەم و كەسايەتى ب رىكا سى رەھەندان پىككە دەھىنە گرېدان، ئەوژى ((رابردوو، نھا و داھاتوو و دىنە گەوھەرى بەردەوامىيا پەيوەندىيا دەقى قەگىرانكى ب كەسايەتپىشە، ھەروەسا دىنە بازەنەن پەيوەندىيار و ھارىكارىيا خواندەفانى دكەن، دا چىتە د ناف دەقىدا و پتر نىزىكى كەسايەتپىان بىت و ژ نىزىك ل گەل رويدانن ئەوان بژىت. دىسان ئەف ھەرسى رەھەندە بەردەوام لقىنەكى دەنە دەقى بىشتى ل گەل رويدانان و كەسايەتپىي دەھىنە گرېدان)).⁽⁴⁷⁾ كەواتە كەسايەتپىي ب دەمىشە پەيوەندىيەكا پىندقىيە، چونكى ب ھەبوونا ئىك و دووقە كارىگەرن ئەو قوناغىن مرؤف تىدا بورىنىت، بگرە ژ بوونى و مرؤف پەيدا بىت و مەزن بىت، ئانكو د گەل دەمى قوناغىن پىكھاتەبى دەربازدبىت،

لهورا مروف ههردهم ههولدهت ژ دەمى برهفیت.

2.3 كەسایهتی و دەم

((شەفیت کانوینا پیت رەش و دریز دا کەفتە (شوقا) خۆ بەرامبەر کتێبخانا خۆ راوهستایه، کۆ سەر دەمەکی ئەو کتێبخانە ژێدەرا هەمی رەوشەنیرا بوو و چەند سەرکردیت حزبیت دی ژى، ژبلی حزبا وی سەد ئەزمان حولیاتی و مەلاقى دکرن هەتا وی کتێبەك دابایى، چونکی دزانیتن چ کتیب ل سەر وی فەلسەفی چابیت دئ ریا خۆ هینتە کتێبخانا وی)).⁽⁴⁸⁾ کەواتە چیرۆکفیس ههولدهت، کۆ دەمى د ئەفئى چیرۆکیدا بدەتە دیارکرن، کۆ دەمى رابردوو ددەتە دیارکرن، کۆ دەمى رابردوونى سالیان بێنجیا هەتا سەرهلادانیه، کۆ د ئەوى سەردهمیدا سیاسەت گەلەك یا بەرەلەف بوو و کتێبخانە جھئى گەلەك پەرتوکان بوو، کۆ بەحسنى سیاسەتی دکر.

((ل روژا پێشدا ل سپنەدەیهکا درەنگ ل بەر دەرگەھى قشلى دیتن، هەندە داریت بلند دقوتن و لیکدەدن. کەسئى نزانى، یاراستەر ژبلی ئەفیت ل ژبني زەلاما و ئەفین رویدانا دخوین و دویش چوونى ل سەر دکەن، ئەلبەت هەکە وان ئاگەھ هەبیت کا ئەفە چ کارە دکەن؟)).⁽⁴⁹⁾ کەواتە د فیریدا چیرۆکفیسى سەردهم دایە دیارکرن، کا د کێژ سەردهمیدا ئەفە رویدایە، تئى ئەو کەسئین مەزن ئانکو دانەمەر دزانیت کادئ چ رویدەت، چونکی ئەوان بەرى هنگى تئشتین هوسا دیتنە، ئانکو ئەو دەم دزفیرتەفە بۆ سالا 1963.

((شەفەکئى ئەز ل مالا خۆ دگەل زاروین خۆ کەتیمە خەووەکا گران، دەمى زەنگلا تێلەفونى هەر لیدای تا خیزانا من بەراھیکا من ژ خەو رابووی، بەلئى تێلەفون رانەکر. دەمى ئەز هەشيار کریم دەنگى تێلەفونى نەما بەلئى جارەکا دی تێلەفون لیدا و، دەنگەك دەتات هەچکۆ مروفەکئى شەپلى، بئى سلاف پشئى دەنگى من نیاسى گوئى: زوى کارى خو بکە و وەرە بارەگا)).⁽⁵⁰⁾ کەواتە چیرۆکفیسى هوسا سەردهم دایە دیارکرن، کۆ دئ کارەساتەك ب سەرى مللەتی کورددا هیت، ئەو کارەسات دئ هەمی جھان فەرگرت.

((روژ ب ئشتئى دەرباس دکر و شەفا تارى ددا رئ، وەك بزى بادانى، هەندە جارا دقيا بېنا خۆ ژى بلند نەکشابا، تا دەرباس بانە ل ناف سەنگەرئى دوژمنى، دینن ل سەر جھدئى لايتت ترومبیللا یا روھن کرى و وەك مورکیت تزیا پیکمە گرئیدای و کەتینە رئ، ل سەر دەم زەمانەکی هەکە بەخت سپیەك نەبا کەسئى ئەف ئیچیرا هوسا بەرکەتی بدەست نەدکەت)).⁽⁵¹⁾ سەردهم د ئەفئى

چیرۆکیدا بؤس الین گەلەك ژ میژە دزفیرت، ئانکو بەرى کورد ژ خەو رابن، ئانکو سەرهلادانى ئەقان کەسان جھین خوش نەبوون، شەفئى هەمیئى دقيا بکەفتە رئ و ژ دەستت دوژمنى رزگاربین، ئەف سەردهمە گەلەك بئى نەخوش بوو. ((هئش ئیشارەکا زوى بوو، هەچکۆ نە وەك هەمی ئیشارت دی، نابوریت، دەمى بوویە ویللە ویللا و فیتە فیتا هۆرن و دەنگى ئەمبولاسا ترومبیلت عەسکەرى وەك بریسئى دبوون. وئ ئیشارئى خەلکى هەمیا خۆ ژ جەهدا دا پاش دگۆتن: وەى بئى ئافات، بەلئى پستە پستەك دگۆھئى ئیک و دوو دا دکر، چونکی وان دزانى شەرەکئى فارمانە بئى هاتیە کرن، ئیک ب سەرى لەشکەرى داگیرکەرا هینایە و کت و جۆتانئى ئیخستئى)).⁽⁵²⁾ کەواتە سەردهم د ئەفئى چیرۆکیدا، کۆ سەردهمى بەرى سالیان سەرهلادانى بوویە، چونکی دیارنەکریه کا کا کێژ سالا، د ئەوان سالاندا کوردان گەلەك نەخوشى برینە، هەروەسا حکومەتی د ئەفئى سەردهمیدا گەلەك گورگ بەردابوونە کوردان، خو نەدەھتلا ئەو ژ خانینئى خۆ دەریکەفن.

((روژانیت سەرى هەیفە تەباخئى حکومەتی عەسکەرى خۆ دکیشا کوردستانی و روژ بۆ روژئى بازئى دۆرینچئى هەر تەنگ دبوو، پێش هەیف ب دویمایى بئت هئرشا ب تەیارە و تۆپا دەسپێتکر، بەرى هینگى چەند روژا ژن و زارو و پیرەمیرا و هەندەك فەرته میرال شکەفت و نەالا و بن بەرا جھئى خۆ کربوو)).⁽⁵³⁾ کەواتە سەردهم هوسا دایە دیارکرن، بەرى سەرهلادانى بوویە، بەرى کورد ژ خەو رابن، بەحسا هەیفە تەباخئى دکەت، کۆ کوردستان دکرە د ئاگریدا و خەلک دگرت و برسى و تینھى دەھتلا و خەلک دکرە د گەلەك نەخوشیادا.

1.2.3 پەيوەندییا د ناهەرا کەسایهتییى و جھیدا

سەرەرای ئەوى چەندئى کۆ جە رەگەزەکئى گرنگە د چیرۆکیدا، لئى ئەو ب هاریکاریا کەسایهتئى دەھتە چیکرن و گەشەکرن. پەيوەندییا کەسایهتییى ل گەل جھئى پەيوەندییهکا پیوستدارە، واتە هەر ئیک ب بئى دی کاریگەر دیت. ((هەرچەندە جە کەسایهتییى چئدکەت، لئى ئەو (جە) ژ چئکرنا کەسایهتییى و ئەو کەسایهتی جھئى دروست دکەت و سچاپئى ئەوى دەست نیشان دکەت و پشئى ئەفئى چەندئى دکەن، ئەو ب ئەوى جھئى ئەوان درست کرى کاریگەر دین)).⁽⁵⁴⁾ کەواتە جە و کەسایهتی هەردهم د گوھۆرینانە، هەر ئیک کارتیکرئى ل بئى دی دکەت، ئەف کاریگەریه نارووستیت و ب دوماھیک ناهیت، هەروەسا کەسایهتی جھئى دروست دکەت، هەروەسا ئەو جە

كارىگەرلىك كەسپىيى دىكى. ((جە تىشىنى ھىشك و بىن پۇجە چ ژى ناھىت ژ بلى بىندەنگىيى و چەمك و ئانكوييا نادەت، ئەگەر ژ رەوشا ئەوى يا بىندەنگىيى نەھىتتە گۆھرىن بۇ رەوشەكا ب بزاف، ئەفەژى ناھىت، ئەگەر نەھىتتە گۆرەپاينن ھىزىن بزافكەر، ئانكو دىقەت كەس بەقەنە تىدا)).⁽⁵⁵⁾

2.2.3 كەسپىيەت و جە

((ئەو بەروتاخى ماقۇبلا برى. مە چونكى ل تاخى وان كەسنى گۆپەك نەبوو. تاخى وان تاخى نىف گوندى و نىف باژىريا بوو، گۆپەك ئىكى ل وى تاخى نەبوو تەپانى پى بىكەن ئەفجا ئەو رى گرت، ئەوى رى چل و ئىك سال قەكىشان، چەند ژى زىندان و دوو جار ھىندى وان دەربەدەرى و شاخ و پىشمەرگايەت)).⁽⁵⁶⁾ ئەو تاخى كو چ كەسان گۆپەك نەبوو، داكو رۇئاينن خۇ پى ب رىقەبە، ئەف كەسە ژى رىكا ئەوى كەتە د ئاف ئەوى تاخىدا ب مەرەما تەپانى، لى چوو د ئاف سىياسەتتە، دەمى د خۇ پىشاندا تىدا ھاتىيە گرتن.

((مە ھەمى باژىر باژىر و گوند ھىلان كەتەنە ئاف بىبابانى، ھەكە مە كارەك ھەپىت، ئەف ترومبىل و پاسە چ كار مە پى ھەپە؟ ئەم بەرەف بىبابان و توخىيىت (دەولەتەكى) دچىن، ھەكە فان عەسكەر و دەرچەدارا كارەكى لەشكەرى ھەپىت، ئەرى ئەم و ئەو پاسە چەن؟ ئەفنى بىبابانى ب ھەمى دىروكا خۇ چ جارا ھىندە ترومبىل و مروف نەدىتەنە، تى سالى جارەكى دەمى كاروانىي حەجيا ژ فېرىن دبورن و ژ ھەمى جىپانى خرفە دىن بو رامۇسانا بەرى كەعبى و رەجاندا وى شەپتانى ب تى ئىك گونەھ كرى و چارەدە چەرخ و نىقە دەھىتە رەجاندىن، بەلى ئەفەت گونەھىت مەزىنر و جىنوسايدى دكەن، دىنە قارەمانىن دىروكى)).⁽⁵⁷⁾ كەواتە چىرۆكئىسجەي دەتە دياركرن، كو ھەمى خەلك د كرنە د پاسادا و دىرنە بىبابانى، داكو ئەوان كەسان بكوژن، كو ئەو كەسە كورد بوون، ھەمى مانە خىيەتە ھىندەك كەسان وىرى دىيىت.

((سەلجى ئەسەمەرى، زانى ل سەر فى دەست و دارى بۇ ناچىتە سەرى، ئەفجا ھىزا خۇ كر دىقەت جارەكا دى سنوورى بىشكىنىت و بەرەف كوردستانى چىت، دوتيا ژى بەرەف بەرى دچىت گەرم و روھن دىت)).⁽⁵⁸⁾ كەواتە سەلجى ئەسەمەرى كو قارەمانى چىرۆكى بوو، بىھنا ئەفنى كەسى گەلەك تەنگ بوويە ل وەلاتىن غەرىب، لەورا ئەوى بىرارىدا چىت، كو قەستا وەلاتى خۇ بىكەت ئەوژى كوردستانە.

((ئەو چايخانە ژ كەلتور و نىشانان باژىرى بوو، ژىلى دىروكەك كەفەن ھەبوو،

تايەتمەندىكە دى ژى ھەبوو كو نىزىك و بەرامبەرى قىشلە و سەرايا ھىكومەتى بوو. ھەر كەسنى ژ خوارى ھاتبا ژ كەنكەنە و مىرال و وەزىرەت ھىكومەتى، يان چ ئاغا و سەرۆك عەشىرا سەرا وىرى دابا، دا ئىكسەر ل وى چايخانە ھىتە دىتن. ئەو چايخانە وەك رۇانگەكى بوو بۇ ھەر كەسنى دوىف چۆن ل دەنگ و بەھسا كرنا)).⁽⁵⁹⁾ كەواتە چىرۆكئىس ھوسا د چىرۆكىدا دەتە دياركرن، جە ھەر كوردستان بوويە، چونكى چىرۆكئىس ب خۇ د ئاف كوردستانى دا ژايە و كارىتىكرن لى ھاتىيە كرن.

((كى ناھىت نەول (ئىرائى) نىن، ئى دىت كورى وى بى نەخرى شارەزايەك لى ھەپە، چەند سال ل وىرى بى ژاي، ئەفجا بەرى داىك و خۇشكىت خۇ دايتە وىرى)).⁽⁶⁰⁾ وانا ئەوى سەردەمى دوژمى ھىزىر كە سەر ئەوى خەلكى بى گونەھ و نەچاربوون جەمى خۇ ئانكو كوردستانى بىپىلن و بەرەف جەمىن دى چىن و ئاوارە بىن، قىجا چ ئەو جەمە ئىران بىت يان تورىكا بىت يان سورىا بىت، ھەر جەمەكى دى بىت كو ژ بۇ پاراستنا گىانى خۇ چووبنە وىرى.

((جارەكى ل ئاف گونەكى توخىيى دىورىت گونى دى وەرن سەح كە نە فۇ زولما ل مە كرى ئىك گوند ل ئاف بەينا دوو دەولەتا ھەمى ھەوار سەرى گوندى دەولەتەكى بىن گوندى دەولەتەكادى، رەز يان جىنەكا ئىك مروفى ل ئاف بەينا دوو دەولەتا پىشك كرىن ھەمى تەف لەنەت ل ھەوە بى)).⁽⁶¹⁾ ئەف تىشى ھىتە سەرى كوردان سەبەب پەيماناما ساىكس بىكويە كورد كرنە چار دەولەت ھەر لايەكى دەولەتەكە ھەر دژمەنەك ھەر دژمەنەكە بۆكردان.

3.2.3 پەيوەندى د ئافەرا كەسپىيەت و روپىدائىد

پەيوەندىكە توند ((لە نيوان رووداو و كارەكتەردا ھەپە، ناتوانرى لە يەكترى جىباكرىننەو، لە باسكردندا ھاوتەرىپى يەكن)).⁽⁶²⁾ كەواتە سەبارەت پەيوەندىيا كەسپىيەت و روپىدائى، ئەوە كو كەسپىيەت ناھىت ئەگەر روپىدان نەھىت، ھەرەوسا پىچەوانە ژى بى روپىدان كەسپىيەت ناھىت، ب رىكا روپىدائى ئەم كەسپىيەت دىياسىن.

4.2.3 كەسپىيەت و روپىدان

((چەند كىتب ل سەر زانستا دەرونى و كو چەوا كەساتيا خۇ دروست دكەمى، ل بەر روناھىيا فەلسەفا زانستى من بتە دانە خاندن. ئى ھەكە ئەو كىتەپت تە ل بى دەستى من خاندىن، ھەكە ھەر كۆلەك مەلەپەكى ل سەر ئۆل و ئاينى خاندانە دايتە ئىمام شافى و سەد و ئىك مەزگەفتا ب ئافى وى ئافادكرن)).⁽⁶³⁾

كەواتە د ئەفئىرىدا چىرۆكىنىسى دايە دياركرن، كو ئەف كەسە هند شارازا ببوو د سىياسەتيدا، ھەر ئارپشەكا ھاتبا رىكا ئەوى دا چارەسەر كەت ب رىكا سىياسەتى.

((تۆكە وەكى سەندەبادى ھەمى پابۇرىت تە شىكەستى و بن ئاف بوون، نەچاف و ھىنگافىت جاران و نە مال و نە ژن و نە زارۇ، د سەر ھەمىيازى دا، دەرەبەر و فەھەويانې دوزمىن و داگىر كەرا)).⁽⁶⁹⁾ واتا د ئەوى سەردەمىدا، ھەمى زەلام دچوونە شەرى و ل چىپايان ئەف شەرە دكر، ئەگەر نەچووبانە، دا ھەر د گوندىن خۇدا ھىنە كۆزىن، لەورا نەچار بووبىنە كو چىمىن خو و زارۇ و ھەفئىزىن خۇ بېنلن و بەرەف توخىبى پاراستنا وەلاتى خۇ چىن.

((ھەر ئەو دىمەنى وان دوو كەسىت جاك سۇر پاتى رەش ل سەر چافىت وان ھەلاويستى ب سىندارى فە ل پىش چافا بوون، چاقىن خۇ تاندىن دقيا ژ ھىزا خۇ بىت. ھەر پۇلىسىت خىت سۇر ب مىلى فە دەھاتن و دبوونە ئەكىر و منكىر، ھەچكو دگوت دى چارەنقىسى قى باۇرى ھەمىن ھەك ئەفا بىت، ئەم ھاتىنە و ناچىن)).⁽⁷⁰⁾ كەواتە ئەف كەسىن لاوەكى ددەتە دياركرن، كو پۇلىسىن رىمىنە و دژى كوردانە، كو ھاتبوون داكو كوردان داگىرىكەن و نەئارامىيى بىخىنە دلنى ئەوان و نەخوشىيى بۇ ئەوان پەيدابكەن.

ئەو زەلامىت ل ھىنداف وان خەندەكا وەك تويا دكەتن و گرىل دىنە ناف خەندەكى خويىنا وان گر سوور دكر)).⁽⁷¹⁾ د ئەوى سەردەمىدا ئەف رويدانە وەكى كارەسات دەھاتنە ھىمارىن، چونكى خەلك د مالىن ئەواندا دىرن و دكۆزىن، ژ بەركو ھىمارا ئەوان كەسان گەلەك بوون و بەرەف ئەوى چىمى دىرن داكو كارەساتەكى ب سەرى بىن.

((پىشتى چەند سالا بىرازا دادگەھى دەر كەتى ب زىندان كرنا وى، ھەچكو دادوھى، بىرازا كاساى دىخاند... يان رىقەبەرى خاندنگەھى ناقتى دەرچوويت سەرى سالى دىخوئىت. دەمى گەھىشتىبە دەرگەھى زىندانى بەرپىسى حزىن ئەفنى ژ ھەمىا مەزىنتر گوتى: ھەوھە فان سىنلا خىرە وەك بەلاتىنكا خۇ دەھافىنە ئاگرى، قەت كارى ھەوھە كرى نە بىن دروست بوو، ھەچكو ھەوھە دگوتە پولىسا وەرن مە بگرن، فەلسەفا مە دىئىت مرؤف بەتارىن سەرمایە، بەلى ھوئى قى سەرمایى دكەنە دناف ئاگرى دا)).⁽⁷²⁾ كەواتە دەمى دادگەھىكرنا ئەفنى كەسى، بىن گومان دادگەھىكرنا ئەوى ل كوردستانى بوو، چونكى چىمى ئەفنى چىرۆكى كوردستانە، كال كىژ پارىزگەھى ھاتىبە كرن، بۇ ئەوى تىشتەكى ئاساى بوو، چونكى زارۇك

كەواتە د فئىرىدا ئەفنى ئىسەرى د ئەفنى چىرۆكىدا دايە دياركرن، كو ئەفنى ماموستاى پەرتوكىت خۇ بىن فەلسەفى دابنەفى، داكو پىشتى ئەوى ئەف كەسە بەردەوامىيى بدەقى. د فئىرىدا كەسايەتتىيى ب رويدانە گرىدەت و دياردكەت كا د ئەفنى چىرۆكىدا چ جۆرە رويدانەك ھەيە.

((دەمى خاترا خۇ خواستى ھوسا ھىز دكر كو ھەمى سى چوار رۇژن و دوزمىن دى چەند ھىزسا كەت و دى شىكەستىن كەفتى، ئەو دى زىفەنەفە، وەك ھەمى جارا)).⁽⁶⁴⁾ كەواتە ھەر د ئەوان سەردەماندا، ھىندى شەر كرپانە دا تىدا سەركەفن، ئەوى رۇژى سەلىمى خاترا خۇ خواست و بەرەف بەرۆكىن شەرى چوون، يا ژ ئەويقە پىشتى چەند رۇژان دى زىفەنەفە، لى نەزانى كو دوزمىن خۇ باش يا ئامادەكرى، كو كوردان ب دروستى ژ ناف بىن، بەلى كورد د خۇراگر بووبىنە و شىپىنە خۇل سەر پىن خۇ بگرن بۇ ھەر نەخوشىبەكى.

((بەرى چەند رۇژا ئەو دەنگ و باس بەلافبوون كو دى وان دوو كەسا سىندارەدەن، دگوتىن بىرازا ژ سەركردايەتيا ئەنجومەنا رىمىن دەر كەتى و سەرۇك كۆمارى يا ئىمزا كرى)).⁽⁶⁵⁾ كەواتە چىرۆكىنىسى ھوسا رويدان دايە دياركرن، كو دى دوو كەس ھىنە سىندارەدان، قىجا كا ئەو كەس ژ بەر چ ئەگەرىن سىياسى بىن.

((دزانى سالانىت بۇرىن شىكەستىن و كارەساتا پىش سىزدە سالە خۇ دووبارە دكەت، بەلى ب رەنگەكى دژوارتر و خرابتر)).⁽⁶⁶⁾ كەواتە چىرۆكىنىسى ھوسا رويدان دايە پىش چاقىن خواندەفانى، كو ئەف رويدانە ب تى د ئەوى سەردەمىدا رويدانە، بەلكو بۇ جارا گەلەك جارايە، كو كارەساتا ب سەرى ئەوان دىئىت، ئانكو ھەر د سالىن بەرى ھىنگىدا ئەوان ئەو كارەساتە ب چاقىن خۇ دىئىتە.

ئەوى دزانى ئەف ئاخىنە دقيا ب دەنگ و رەنگ بىتە توماركرن، چونكى ئەفە دىدەفانەكە ل سەر گرىنگىن رويدان، بەلى نابىت نە ب قەلەم نە گرىندۇك نە فىديو دقېت ل مەژى و ھەست و دەرۈنى خۇدا تومارىكەت. ئەوژى ھەمى گىاننى خۇ كر گۆه)).⁽⁶⁷⁾ كەواتە د ئەفنى چىرۆكىدا، چىرۆكىنىسى ھوسا رويدان دايە دياركرن، كو ئەف چىرۆكە ھوسا يا ب ژانە، كو ناھىتە توماركرن، چونكى ئەو رويدانە يا ھوسايە دلان بەزىئىت، دەمى گۆھدارى گۆه لى دىت.

شارەزايى وى د ئايدولۇزىيەت دا گەھىشتە وى راددەى، كو بۇ سەروكانى و ژىدەر. ھەر ھەفركى و دوو بۇچون ھەبانە ل دەف وى چارەسەر دبوون)).⁽⁶⁸⁾

بوو و چ ژ سياسهتى نه دزانی.

(كەسايەتتيا لاوهكى).

● گرنگيا كەسايەتتيايى ئەوه، كو كەسايەتى وهكى توخهكى د چىرۆكىدا، رۆلەكى گرنگ هەيه. هەبوونا ئەفى توخى ژ يىدقيا هەره فەرە، چىرۆكى بى كەسايەتى نايت، كەواتە هەبوونا چىرۆكى ب هەبوونا كەسايەتتيايى گرىدايه.

● پەيوەندىيا كەسايەتتيايى هەره ب هيز و موكم د ناڤهرا كەسايەتتيايى و رەگەزىن دىيىن چىرۆكىدا هەيه.

● چىرۆكىش (ئەنوەر محەمەد تاھرى) گرنگى ب ناڤكرنا كەسايەتتيايى خۆ دايه، بۆ نمونە (سەلىم و سەعيد و پۇلىس)، كو سى كەسايەتتيايى د چىرۆكىدا، ئەگەر تەماشەى ناڤى (سەلىم) بگەين، كو چىرۆكىش مەبەستەك بۆ هەبوويه، ژ بەركو مللەتى كورد دىن گەفان و بن دەستىيدا ژيايه و زولم ل كوردا دھاتە كرن، لەورا چىرۆكىش ئىيايه ئامازى ب ئەوى چەندى بدەت، كو گەنجىن كوردان بەردەوام چاڤى ئەوان بى ل ئازادى و خەباتى. ديسان ئەگەر ئەم سەحكەيى د هەلبازرتنا ناڤى (سەلىم) بۆ قارەمانى سەرەكيايى چىرۆكيايه. چىرۆكىش هەولددەت مئزوييا، كو كورد بن گەفا ژ ناڤچوونى بووينە، ژ بەر هەندى چىرۆكىش ئەف ناڤە دانايىنە.

● پەيوەندىيا كەسايەتتيايى ب دەمىڤە د ئەفى چىرۆكىدا پەيوەندىيا كەسايەتتيايى د ناڤهرا ئەواندا هەيه، بۆ نمونە ئەم دىيىن د زىنداناشە ئەف دوزمە بى زۆرچى ل خەلكى دكەت، لى دەم ھاتە گوھارتىن، ئەو لەشكەرى زۆرى و زولم ل خەلكى دكرن ئەو بوونە پەيك و رەزىل بوون د دەستى خەلكىدا و مورالا خەلكى بلندبوو و هيز كره سەر لەشكەرى عىراقى و هەمى ژناڤەر.

● پەيوەندىيا كەسايەتتيايى ب جھىڤە، پەيوەندىيا كەسايەتتيايى ب هيز د ئەفى چىرۆكىدا هەبوويه، بۆ نمونە وهكى ئەم دىيىن، كو سەلىم وهكو كوردەك، كو يىشمەرگە بوويه ل چىابان دژيا، ئەفى چىابى وەل سەلىمى كر، كو بەردەوام بى ب هيز بيت، كو جھى كارتيكرنا خۆيا هەى ل سەر كەسايەتتيايى.

● پەيوەندىيا كەسايەتتيايى ب رويدايتىڤە، ل فېرېدا ديارديت، كو كەسايەتتيايى هەبوونا خۆ نينه يى رويدان، ديارترىن رويدان د ناڤ ئەفى چىرۆكىدا،

● ئەڤىن ھاتىنە زىندانكرن، گۆنەھا وان سياسەتە بى تىنە سىدارەدان، ئەو ژى ھەر سياسەتە ((73) كەواتە چىرۆكىش وەسا رويدان دايه دياركرن، كو دى دوو كەسان سىدارەدەن، كو ئەف رويدانە ل دھوكى ب خۆ بوويه و ئەف رويدانە ژ ئەگەرى سياسەتتيايى بوويه، رويدانەك ب ئەفى شىوہى ل عىراقى ژى ھەبوويه، چوكى رويدانىن ھندە دلەزىن، ناچىيت د ناڤ جەماوەراندە پەينە كرن، لەورا پشەتى ئەوى رويدانى چ رويدانى ب ئەوى شىوہى ل كوردستانى جىنەجى نەبوونەڤە.

● ديارديت كو كەسايەتى د تىورا فەگىرايتدا، كەسايەتى و رويدان ھاتىنە دياركرن، كو چ كەسايەتى بى رويدان نىن و چ رويدان ژى د بى كەسايەتى نىن. كەسايەتى رويدانى پش دئىخيت يان پاش دئىخيت. ھەروەسا پەيوەندىيا كەسايەتتيايى د ناڤهرا كەسايەتتيايى و دەمىدا ھەيه، كو دڤت چىرۆك د دەمەكيدا پەينە ئىسەين، فېچا چ ئەو دەمە داھات بيت يان نەپايت يان رابردوو بيت. ھەروەسا كەسايەتتيايى و جھى، ھەر چەندە كەسايەتى جھى دروستدكەت، ھەر جھەك كارتيكرن ل كەسايەتتيايى دكەت، جە كەسايەتتيايى دياردكەت و كەسايەتى جھى دەستىشان دكەت، ھەروەسا ئەگەر جە و دەم و رويدانەك مە د ناڤا چىرۆكىدا نەين، ئەم نەشىن بەجسى چىرۆكى بگەين كا د كىژ دەمىدا ھاتىنە گوتن و ل كىژ جھى ھاتىنە رويدان و چ رويدان ناڤچۆڤە دگريت. كەواتە ئەم پىدڤى ھەرسى رەگەزانە د ناڤ چىرۆكىدا، بۆ دەستىشانكرنا كەسى د ناڤ چىرۆكىدا، ئانكو ئىك تەمامكەرى بى دىيە.

4. ئەنجام

● ئەو ئەنجامىن ئەم گەھشتىنى د ماوہىن سازدانا ئەفى فەكولېندا، ئەڤىن ل خوارىنە:

● كەسايەتى ئىكە ژ توخىن ھەره سەرەكيايى د چىرۆكىدا، رۆلەكى بەرچاڤ و گرنگ د بنباڤى دەڤى چىرۆكىدا دگريت.

● ھەبوون و ھەلبازرتن و دانانا ناڤان بۆ كەسايەتتيايى ژ لاين ئىسەرىڤە جھى گرنگىيانىيە، لەورا دەمى چىرۆكىش ناڤان بۆ كەسەين د چىرۆكىن خۆدا ددانيت، ھەولددەت ئەو ناڤ ل سەر كار و ئەركى ئەو كەسايەتى پىر ادبىت بى گونجاي بيت.

● كەسايەتتيايى ل دويڤ ئەركى دوو جۆر ھەنە: (كەسايەتتيايى سەرەكى) و

1. چاڤيىكەڭتەن د گەل چىرۆكئىڭىس (نەنور مەمەد تاهەر)، (2019 /1 /27) ئىك شەمى، ئىكەتتيا ئىنەسران دھوكى، AP12:00.
- 6. پرواز**
1. شقان قاسم حەسەن: رۇلى دەقى د ئافكارنا درامايا كوردىدا، زانكوييا دھوك، ناما ماستەرى، كولىزا ئادابى، 2011، ل. 46.
 2. ھلىين محمد حسين: يىكەتتيا ئىنەسران درامايىن د ھوزائىن (بەدرخان سەدى)دا، ناما ماستەرى ل كولىزا (ماردىن ئارتوكلو)، 2014، ل. 37.
 3. مونا شەعبان نەجىب: ئافكارنا كەسايەتتيا د چىرۆكئىن (يونس ئەمەد)دا، نامەيەكە بۇ جىئنا فەكولتيا زانستىن
 4. مروفايەقى، سكوولا ئادابى، زانكوييا دھوك، 2013، ل. 18.
 5. دلدار ابراهيم احمد: تىۋر و تەككىنكەن فەگىرانى، زانكوييا دھوك، كولىزا زانستىن مروفايەقى، 2017.
 6. زوزان صادق سەئىد، چىرۆكە شەرا كوردى ئەدگارىن فەگىرانى ئاست و شىۋاز، چاپخانا خانى-دھوك، چاپا ئىككى، 2008.
 7. عەبدوللا رەحمان عەولا، چىئەرى شانوى لە ئەدەبى كوردىدا، باشورى كوردستان (1925-1961)، ھەولېر، 2011.
 8. سوزان سەردار عبداللە، تەككىنكەن فەگىرانى د چل حىكايەتتيا مەلا مەمەدى بايەزىدىدا، باشورى كوردستان، سكوولا ئادابى، 2013.
 9. رىزان عوسمان مەستەفا، بىئاق جۆرەكەنى رووداۋ لە رومانى كوردى باشورى كوردستان، چاپى يەكەم، 2010.
 6. نىبايەت مەمەد سالىح عەزەدىن، ئافكارنا رويدانى د رومان (داۋيا شەرفانەكى) و (سوتىگەھ)دا، چاپخانا (الروچە- ئىستەنبول)، چاپا ئىككى، دھوك، 2012.

5. لىستا ئىدەران

1.5 ئىدەرىن ب زمانى كوردى

1.1.5 پەرتوك

1. دلدار ابراهيم احمد، تىۋر و تەككىنكەن فەگىرانى، زانكوييا دھوك، كولىزا زانستىن مروفايەقى، 2017.
2. زوزان صادق سەئىد، چىرۆكە شەرا كوردى ئەدگارىن فەگىرانى ئاست و شىۋاز، چاپخانا خانى-دھوك، چاپا ئىككى، 2008.
3. عەبدوللا رەحمان عەولا، چىئەرى شانوى لە ئەدەبى كوردىدا، باشورى كوردستان (1925-1961)، ھەولېر، 2011.
4. سوزان سەردار عبداللە، تەككىنكەن فەگىرانى د چل حىكايەتتيا مەلا مەمەدى بايەزىدىدا، زانكوييا دھوك، سكوولا ئادابى، 2013.
5. رىزان عوسمان مەستەفا، بىئاق جۆرەكەنى رووداۋ لە رومانى كوردى باشورى كوردستان، چاپى يەكەم، 2010.
6. نىبايەت مەمەد سالىح عەزەدىن، ئافكارنا رويدانى د رومان (داۋيا شەرفانەكى) و (سوتىگەھ)دا، چاپخانا (الروچە- ئىستەنبول)، چاپا ئىككى، دھوك، 2012.

2.1.5 نامەيىن ئەكادىمى

1. رەمەزان حەجى قادىر، جە د رومان كوردى يا دەڧەرا بەھدىناندا، ناما ماستەرى، زانكوييا دھوك، كولىزا ئاداب، 2005.
2. ھلىين محمد حسين، يىكەتتيا ئىنەسران درامايىن د ھوزائىن (بەدرخان سەدى)دا، ناما ماستەرى ل كولىزا (ماردىن ئارتوكلو) 2014.
3. مونا شەعبان نەجىب، ئافكارنا كەسايەتتيا د چىرۆكئىن (يونس ئەمەد)دا، نامەيەكە بۇ جىئنا فەكولتيا زانستىن مروفايەقى، سكوولا ئادابى زانكوييا دھوك، 2013.
4. شقان قاسم حەسەن، رۇلى دەقى د ئافكارنا درامايا كوردىدا، زانكوييا دھوك، ناما ماستەرى، كولىزا ئادابى، 2011.
5. ئارام يوسف ئىبراھىم، بىنەمايىن درامايىن د چل حىكايەتتيا مەلا مەمەدى بايەزىدىدا، ناما ماستەرى، زانكوييا دھوك، كولىزا ئادابى، 2012.
6. نەوزەت ئەمەد عوسمان زىيارى، رەگەزەكەنى چىرۆك لە داستانى (مەم و زىن) خايندا شىكردنەۋە، ناما (دكتورا)نى، زانكوييا بەغدا، كولىزا پەروەردەيى (ابن روشد)، 1999.
10. زوزان صادق سەئىد: چىرۆكە شەرا كوردى (ئەدگارىن فەگىرانى ئاست و شىۋاز)، چاپخانا خانى-دھوك، چاپا ئىككى، 2008، ل. 58.
11. نىبايەت مەمەد سالىح عەزەدىن: ئافكارنا رويدانى د رومان (داۋيا شەرفانەكى) و (سوتىگەھ)دا، چاپخانا الروچە / ئىستەنبول، چاپا ئىككى، دھوك، 2012، ل. 88.
12. عەبدوللا رەحمان عەولا: شىئەرى شانوى لە ئەدەبى كوردىدا، باشورى كوردستان (1925-1961) ھەولېر، 2011، ل. 340.
13. نىبايەت مەمەد سالىح عەزەدىن: ئافكارنا رويدانى د رومان (داۋيا شەرفانەكى) و (سوتىگەھ)دا، ل. 88.
14. عەبدوللا رەحمان عەولا: شىئەرى شانوى لە ئەدەبى كوردىدا، ل. 340.
15. نىبايەت مەمەد سالىح عەزەدىن: ئافكارنا رويدانى د رومان (داۋيا شەرفانەكى) و (سوتىگەھ)دا، ل. 89.
16. نىبايەت مەمەد سالىح عەزەدىن: ئافكارنا رويدانى د رومان (داۋيا شەرفانەكى) و (سوتىگەھ)دا، ل. 89.
17. ھلىين محمد حسين: يىكەتتيا ئىنەسران درامايىن د ھوزائىن (بەدرخان سەدى)دا، ل. 39-40.
18. زوزان صادق سەئىد: چىرۆكە شەرا كوردى د ئەدگارىن (فەگىرانى ئاست و شىۋاز)، ل. 9.
19. مونا شەعبان نەجىب: ئافكارنا كەسايەتتيا د چىرۆكئىن (يونس ئەمەد)دا، ل. 22.
20. سوزان سەردار عبداللە: تەككىنكەن فەگىرانى د چل حىكايەتتيا مەلا مەمەدى بايەزىدىدا، زانكوييا دھوك، سكوولا ئادابى، 2013، ل. 11.
21. مونا شەعبان نەجىب: ئافكارنا كەسايەتتيا د چىرۆكئىن (يونس ئەمەد)دا، ل. 27.
22. زوزان صادق تروانىشى: گوفارا پەيڧ، ل. 18.
23. مونا شەعبان نەجىب: ئافكارنا كەسايەتتيا د چىرۆكئىن (يونس ئەمەد)دا، ل. 45.
24. نەوزەت ئەمەد عوسمان زىيارى: رەگەزەكەنى چىرۆك لە داستانى (مەم و زىن) خايندا شىكردنەۋە، ل. 71.
25. ھەمان ئىدەر، ل. 52.

3.1.5 گوفارا

1. زوزان صادق تروانىشى، گوفارا پەيڧ، ژمارە 36، 2006.

2.5 ئىدەرىن ب زمانى عەرەبى

1. صيام عبدالكاسم ابراهيم، الشخضية في قصص وروايات غسان كنعاني، جامعة القادسية، كلية الادارة والاقتصاد، 2012
 2. د. علي ابراهيم، الزمان والمكان في روايات غائب واسعة فرمان، 2002.
- 3.5 چاڤيىكەڭتەن**

26. مونا شەعبا نەجىب: ئافاكرنا كەسايەتتېين د چىروكىن (يونس ئەحمەد) بىدا، ل 76 .
27. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ژ وەشانېن ئىكەتتيا ئىسكارتېن كورد، چاپخانا ھاوار- دھوك، 2004، ل 13.
28. ھەمان ژىدەر، ل 46.
29. ھەمان ژىدەر، ل 24.
30. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 122.
31. ھەمان ژىدەر، ل 168.
32. ھەمان ژىدەر، ل 121.
33. ھەمان ژىدەر، ل 124.
34. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 26.
35. ھەمان ژىدەر، ل 68.
36. ھەمان ژىدەر، ل 88.
37. ھەمان ژىدەر، ل 146-147.
38. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 32-33.
39. ھەمان ژىدەر، ل 150-151.
40. ھەمان ژىدەر، ل 155.
41. ھەمان ژىدەر، ل 76.
42. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 160.
43. ھەمان ژىدەر، ل 171.
44. ھەمان ژىدەر، ل 71.
45. ھەمان ژىدەر، ل 107.
46. ھەمان ژىدەر، ل 115-116.
47. مونا شەعبا نەجىب: ئافاكرنا كەسايەتتېين د چىروكىن (يونس ئەحمەد) بىدا، ل 82.
48. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 17.
49. ھەمان ژىدەر، ل 44.
50. ھەمان ژىدەر، ل 73-74.
51. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 95.
52. ھەمان ژىدەر، ل 149.
53. ھەمان ژىدەر، ل 165-166.
54. مونا شەعبا نەجىب: ئافاكرنا كەسايەتتېين د چىروكىن (يونس ئەحمەد) بىدا، ل 87.
55. رەمەزان حاجى قادر: جە د روماننا كوردى يا دەقەرا بەھدېنەندا، ناما ماستەرى، زانكوييا دھوك، كۆلپژا ئاداب، سالا 2005، 136.
56. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 28.
57. ھەمان ژىدەر، ل 74-75.
58. ھەمان ژىدەر، ل 176.
59. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 93.
60. ھەمان ژىدەر، ل 136.
61. ھەمان ژىدەر، ل 140 .
62. رىزان عوسمان مستەفا: بىياتى جۆرەكەنى رووداو لە رومانى كوردى باشورى كوردستان، ل 42 .
63. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 14.
64. ھەمان ژىدەر، ل 144.
65. ھەمان ژىدەر، ل 43.
66. ھەمان ژىدەر، ل 148.
67. ھەمان ژىدەر، ل 73.
68. ھەمان ژىدەر، ل 30.
69. ھەمان ژىدەر، ل 137.
70. ئەنۋەر مەمەد تاهەر: بەر پەرەكى وندا ژ ژيانناما سەلېن ئەسەمەرى، ل 60.
71. ھەمان ژىدەر، ل 77.
72. ھەمان ژىدەر، ل 31.
73. ھەمان ژىدەر، ل 55.